

Borislav Martin

A MARXI ELMÉLET IDŐSZERŰSÉGE

A mai nyugtalan és féktelen korban nagyon nehéz valós képet alkotni a társadalomtudományok és a forradalom olyan kiemelkedő egyéniségéről, mint Marx. Még nehezebb híven bemutatni, hogy mit jelentett, jelent, és mit fog jelenteni a neve, műve és tevékenysége a kommunista társadalom kiépítéséért küzdő forradalmi munkásmozgalom számára. Csak Marx legőszintébb harcostársa és alkotó tevékenységének legjobb ismerője mondhatott róla olyan érdemleges értékelést, amely egy évszázad múltával is meggyőző. Engels 1883. III. 17-én a Marx sírjánál mondott gyászbeszédében a következőképpen méltatta barátja érdemeit: „Darwin a szerves természet fejlődési törvényét fedezte fel — Marx az emberi történelem fejlődési törvényét; azt az eddig ideológiai burjántól ellepert egyszerű ténnyt, hogy az embereknek előbb enniök, inniök, lakniök és ruházkodniök kell, mielőtt politikával, tudományokkal, művészzel, vallással stb. foglalkozhatnak; hogy tehát a közvetlen anyagi létfenntartási eszközök termelése s ezzel egy nép vagy korszak mindenkori gazdasági fejlődési foka az az alap, amelyből az illető emberek állami berendezései, jogi nézetei, művészete, sőt vallási képzetei kifejlődtek, és így ebből az alapból kell ezeket magyarázni is — nem pedig ahogy eddig történt, megfordítva.

De ez nem minden. Marx felfedezte a mai tőkés termelési mód s az általa létrehívott polgári társadalom sajátos mozgástörvényét is. Az éréktöbblet felfedezése itt egyszerre világosságot teremtett, míg minden előbbi vizsgálat, a polgári közgazdászoké csakúgy, mint a szocialista kritikusoké, a sötétben tévelygett.

Két ilyen felfedezés elég volna egy életre. Szerencsés már az is, akinek megadatott, hogy csak egy ilyen felfedezést tegyen.”¹

Marx tanítása² hatalmas lendületet adott a forradalmi munkásmozgalomnak. A marxizmus jóvoltából ismerte fel a munkásosztály történelmi szerepét és elhivatottságát a kapitalista társadalom forradalmi átalakításában. Marx érdeme a tudományos szocializmus megalapozása, az új társadalom elméletének és módszertanának a kiépítése. A tudomá-

nyos szocializmus gyakorlati alkalmazásáról Engels leszögezi: „Hatalmas, minden idők leghatalmasabb forradalmára nyílik távlat, míhelyt materialista tézisünket tovább követjük és a jelen korra alkalmazzuk.”³ Mi sem bizonyítja jobban a marxizmus tudományos és gyakorlati értékét, alkotóinak zsenialitását, mint hogy ma már a szocializmus világméretű folyamattá vált, a forradalmi munkásmozgalom pedig több mint 60 éves forradalmi múltra és gazdag tapasztalatra tekint vissza. A marxizmus nagysága és jelentősége egyrészt abban rejlik, hogy általa a munkásosztály olyan tudomány birtokába jutott, amely a kapitalista társadalom megdöntésére irányuló harc stratégiájának és taktikájának eszköze, másrészt pedig abban, hogy a tudományos szocializmus egyúttal a társult munka, a szocialista társadalmi rendszer elmélete és módszertana (is).

Tito elvtárs különösképpen a marxizmus forradalmi és alkotó jellegét értékelte, ezért is mondta: „A történelem folyamán különösen az újabbnak nem hiányzott az ember felszabadulásának, a humanizmusnak és az ember boldogságának eszméje sem. Azonban az igazi humanizmus lényegére és ennek konkrét megvalósítási lehetőségére csak Marx Károly mutatott rá. Nagy történelmi érdeme, mindezekelőtt, hogy felfedezte a társadalmi fejlődés törvényeit, megmutatta, hogy az igazi humanizmus megvalósításának lehetősége a nép felszabadulási folyamatában rejlik, és hogy ezzel kapcsolatban megállapította, hogy e folyamat történelmi alanya a munkásosztály. Ezért vélte Marx, hogy a munkásosztály öntevékenysége az egyedüli lehető út, amelyen felszabadítva önmagát, ez az osztály egyúttal minden ember felszabadulását végzi az osztálymentes, kommunista közösség létrehozása útján. Marx ezen alap gondolatai voltak és továbbra is maradnak a mi fő útmutatóink.”⁴ Miután Marx felfedezte a kapitalizmus gazdasági és társadalmi törvényeit, nemcsak „a társadalmi termelési folyamat utolsó antagonisztikus formája” múlandóságával volt tisztában, hanem képes volt arra is rámutatni, hogy a munkásosztály miként foghat hozzá az új társadalom kiépítéséhez, és hogy mire kell állandóan és tartósan törekednie. Marx így vélekedett: „A szabadság birodalma valójában csupán ott kezdődik, ahol megszűnik a nyomor és a külső célszerűség diktálta munka, vagyis ez a birodalom a dolog természeténél fogva kívül esik a tulajdonképpeni termelés szféráján. Miként a vadembernek küzdenie kell a természettel, hogy szükségleteit kielégítse, hogy életét fenntartsa, ugyanúgy kell küzdenie a civilizált embernek is, ezt kell tennie minden társadalmi formában és minden lehetséges termelési módban. Az ember fejlődésével együtt bővül a természeti szükségesség e birodalma, mert bővülnek a szükségletek, de ugyanakkor gyarapodnak a termelőerők is, amelyek a szükségleteket kielégítik. Ezen a téren a szabadság csak azt jelentheti, hogy a társadalmiasult ember, a társult termelők ésszerűen szabályozzák, közös ellenőrzésük alá vetik a természettel való anyagcseréjüket, ahelyett, hogy az mint vak hatalom uralkodna rajtuk; ezt az anyagcserét a legkisebb erő felhasználásával, az emberi természethez legmúltóbb és ennek legmegfele-

lőbb feltételek mellett hajtják végre, de ez még mindig a szükségszerűség birodalma. Ezen túl kezdődik az emberi erő kifejtés, amely öncél, a szabadság igazi birodalma, amely azonban csak a szükségszerűség e birodalmán mint alapján virágozhat ki. Az alapfeltétel a munkanap megrovidítése.”⁵

Marx meggyőződése szerint ezen eszmék valóra váltása egy hosszan tartó történelmi folyamat és harc lesz, amelyet a munkásosztály vív, élén a kommunistákkal. Marx mint objektív kutató azt sem tévesztette szem elől, hogy a dolgozók csak úgy végezhetnek ellenőrzést a társadalmi termelés felett, ha közvetlenül és szüntelenül új gazdasági viszonyokat alakítanak ki és ezeket újabbnál újabb humánus tartalommal gazdagítják, ha maguk a termelők irányítják és döntenek az általuk előállított anyagi javak sorsáról. A társult munkáról és a munka eredményéről Marx így vélekedett: „A társadalmi életfolyamatnak, vagyis az anyagi termelési folyamatnak az alakja csak akkor veti le misztikus ködfátylát, amikor mint szabadon társult emberek terméke ezek tudatos, tervszerű ellenőrzése alatt áll majd. Ehhez azonban a társadalom bizonyos anyagi alapzata szükséges, vagyis számos olyan anyagi létfeltétel, amelyek maguk viszont hosszú és gyötrelmes fejlődéstörténet természetadta termékei.”⁶ Nagyon fontos megjegyezni, hogy Marx nem az államot, hanem a szabadon társult embereket jelöli ki a társadalmi termék tervszerű ellenőreiként.

Marx üzenetét Lenin így továbbította: „Új munkafegyelmet teremteni, az emberek közötti társadalmi kapcsolat új formáit építeni, új formákat és módszereket teremteni az emberek munkába való bevonására — ez sok-sok évre, ez évtizedekre terjedő munka. Ez igen hálás és igen nemes munka.”⁷ A szocialista társadalom építésének hatvanéves gyakorlata és tapasztalata teljes egészében azt bizonyítja, hogy Marx üzenete és előrelátása nehéz, keserves, hosszan tartó küzdelemmel és munkával valósítható meg. Marx halála óta az emberi társadalom két szörnyű háborún esett át. Csak a II. világháború 55—60 millió emberéletet követelt. Ma az emberiség fele éhezik, pedig csak a fejlett nyugati államok egyévi hadi költségvetése elegendő lenne az élelemtermelés olyan szintre emeléséhez, hogy világszerte megszűnjön az éhhalál. Sajnos, korunk tudományos vívmányait nem az emberiség haladására és javára fordítják, hanem számos ország és nép szabad fejlődésének a gátlására.

Hogy milyen bonyolult gazdasági körülmények között épül az új társadalom, világosan mutatják a következő tények. Az egész világ gazdaságilag egységes lett, de hihetetlen ellentmondásoktól és fogyatékoktól terhes. A termelés társadalmisítási folyamata óriási méreteket öltött, ám a multinacionális társaságok gazdasági hatalma is korlátlan. A világ még mindig elég nagy ahhoz, hogy a multinacionális tőke újabbnál újabb tért hódítson magának. Jelenleg a termelési, feltételeknek a közvetlen termelőtől, a munkástól való elidegenítése fokozottabb, mint bármikor ezelőtt. Így a polgári és a munkásosztály közötti antagonizmus a végsőkig kiéleződött. A kapitalista világban uralkodó ilyen állapot

teljes egészében igazolja Marx meggyőződését, miszerint a tőkés világ legmélyebb ellentmondása a munkásoknak a termelőeszközöktől való elidegenülésében rejlik, s ez kizárólag a kapitalista rendszer és a reá jellemző gazdasági és társadalmi viszonyok felszámolásával oldható meg. Ma is időszerűek Marx ezzel kapcsolatos szavai: „Miután a munka embere és a munka eszközei már különváltak, ez az állapot fennmarad és állandóan növekvő szinten újatermelődik, amíg a termelési mód új és gyökeres forradalma megint megdönti, és az eredeti egységet új történelmi formában helyreállítja.”⁸ Ma, a termelőeszközök és a társadalmi-termelési folyamat magas fokú társadalmisítása idején a szocialista országok a gyakorlatban keresik azt az új társadalmi formát, amelyben sikeresen megszüntethetik az elidegenülést. Marx a történelem tanulmányozásából arra a következtetésre jutott, hogy az új társadalom kiépítésére csakis a munkásosztály és annak pártja képes. A szocialista államot csak hatékony eszköznek tartotta, sohasem célnak, amely önmagában elegendő a munkásosztály történelmi feladatának teljesítéséhez. Éppen ezért az emberiség mai haladó erőinek legfőbb törekvése a demokratikus társadalmi viszonyokért folyó harc.

Marx nem emelt kifogást az ellen, hogy az új társadalom különböző eszközökkel, különböző úton és módon épüljön. Ezt kiválóan szemlélteti a Kommunista Kiadvány: „A proletariátus arra használja fel politikai uralmát, hogy a burzsoáziától fokról fokra elragadjon minden tőkét, hogy az állam, azaz az uralkodó osztállyá szervezett proletariátus kezében centralizáljon minden termelési szerszámot és a lehető leggyorsabban növelje a termelőerők tömegét.

Ez természetesen eleinte csak a tulajdonjogba és a polgári termelési viszonyokba való zsarnoki beavatkozások útján történhetik, tehát olyan rendszabályok útján, amelyek gazdasági szempontból elégteleneknek és tarthatatlanoknak látszanak, amelyek azonban a mozgalom folyamán túlhatjanak önmagukon⁹, és mint az egész termelési mód átalakításának eszközei elkerülhetetlenek.

Ezek a rendszabályok természetesen országonként különbözők lesznek.”¹⁰

Noha minden szocialista ország, minden mozgalom sajátosan, különböző feltételek mellett valósítja meg történelmi feladatát, mégis mindegyik jelentősen hozzájárulhat az új társadalomért folyó harc tapasztalatainak és módszereinek gazdagításához. Mindamelllett a gyakorlatban vannak olyan jelenségek, amelyek Marxot is nagyon meglepnék. A nemzetközi munkásmozgalom egy része a saját tapasztalatait és megoldásait tekinti egyetlen „igazi” modellnek. Szükségtelen bizonygatni e jelenség káros voltát a mozgalom egységére nézve. A nemzetközi munkásmozgalom egyik jövőbeli feladata az is, hogy fejlődése útjából elhárítsa ezt az akadályt és Marx szavaival élve eljusson a „szabadság birodalmába”.

Jegyzetek

- ¹ Friedrich Engels: Karl Marx temetése. Marx—Engels Művei XIX. 461. o. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969.
- ² Lenin szerint a marxizmus Marx nézeteinek és tanításának rendszere.
- ³ F. Engels—K. Marx: A politikai gazdaságtan bírálatához. Marx és Engels Válogatott Művei II. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975, 56. o.
- ⁴ J. B. Tito: A szocialista öngazgatás további fejlődéséért folyó harc. Svetlost Sarajevó, 1975, 123. o.
J. B. Tito díszbeszéde a boszniai és hercegovinai Tudományos és Művészeti Akadémia tiszteletbeli tagjává választása alkalmából.
- ⁵ Marx: A tőke III. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1967, 785—786.
- ⁶ Marx: A tőke I. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1967, 81. o.
- ⁷ Lenin: Az évszázados rend megsemmisítéséről egy új rend megteremtése felé. 1920. április 8.
V. I. Lenin Összes Művei (második kiadás), 40. kötet, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1974, 299. l.
- ⁸ Marx: Bér, ár és profit. Marx—Engels Művei, 16. kötet, Budapest, 1964, 119—120. l.
- ⁹ Az 1888-as angol kiadásban: felülmúlják önmagukat, a régi társadalmi rendbe való további beavatkozásokat tesznek szükségessé.
- ¹⁰ Marx—Engels: A Kommunista Párt kiáltványa. Kossuth Könyvkiadó Budapest, 1973, 68. l.

Rezime

Aktuelnost Marksove misli

Autor teksta podseća u svom napisu na one ključne zakonitosti i teoretska otkrića koja se vezuju za Marksovo svestrano i monumentalno životno delo. Pri tom nabrja neke goruće probleme čovečanstva kojima se danas suočavamo a iza kojih je moguće naći izlaza jedino ako ostajemo dosledni Marksu.

Summary

The Actuality of Marx's Thought

The author of the study reminds us on Marx's theories of great importance. He lists several very serious and heavy problems of the humankind today which we can face and solve successfully only if we remain faithful to Marx.